

לשאלת הגיוס של בני הישיבות* (למרנן ורבנן וראשי הישיבות)

כל הכבוד וכל ההערצה למרנן ורבנן, גאוני עיר הקודש, אבל הרשות ניתנת לשאול: ילמדונו רבותינו, זו מנין לכם?

זו מנין לכם, שבני תורה ותלמידי-חכמים פטורים מלהשתתף במלחמת מצווה של עזרת ישראל מיד הצר הצורך העומד עליו לכלותו ולהשמידו, חלילה? זו מנין לכם, לפרסם בצורה של הלכה פסוקה ו"דעת תורה" שבני הישיבות אין להם לא להירשם ולא להיפקד ולא להתייצב ולא כלום? וכי לא כך שנינו שבהצלת נפש - לא נפשות, אלא אפילו נפש אחת מישראל - "אין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל" (יומא, כ"ד ב'; רמב"ם, שבת פ"ב ה"ל) וחכמיהם (רמב"ם שם) "כדי להורות הלכה למעשה לרבים" (ט"ז, אר"ח, שכ"ח, ושו"ע הרב שם)? וכי הבדל יש בין שבאותה שעה הוא מתבטל מתלמוד-תורה או שאינו מתבטל? ואם בהצלת נפש אחת כך, בהצלת רבבות אלפי ישראל על אחת כמה וכמה!

ואולי נבוא לחלק בין הצלה שאין בה משום חשש סכנת נפשות להמציל עצמו, לזו שיש בה משום חשש זה אולי נעלה על דעתנו, שבכלל אין חיוב כזה להכניס עצמו בספק סכנה בשביל הצלת רבים? אם כך נאמר, הרי שאלה אחרת: וכי היכן מרומז בתורה, מבחינת ההלכה, איזה הבדל שהוא בפיקוח נפש בין גדול שבגדולים לשפל שבשפלים? אם אין להשתתף בהגיוס משום חשש סכנה, הרי כל ישראל פטורים מחיוב זה, ולמה הבדלתם את בני-הישיבות לחודי בהחשבון של "מאי חזית דדמא דירך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי" (פסחים, כ"ה ב'), הרי אין שום הבדל בין דמו של גדול בתורה לדמו של עם-הארץ גמור. "אין דוחין נפש מפני נפש" (אהלות, פ"ז מ"ו) הרי נאמר אף ביחס לתינוק בן יומו! אלא שהדבר פשוט, שעד כאן לא נחלקו הפוסקים אם חייב אדם להציל את חברו במקום ספק של סכנת עצמו (ראה: כסף משנה, רוצח, פ"א ה"ד; בית יוסף, חושן משפט, סימן תל"ו, וסמ"ע שם; שו"ת הרדב"ז, ח"ג סימן אלף נ"ב; שו"ע הרב, וד"ה, הלכות נזקי גוף ונפש; ועוד), אלא בנוגע להצלת יחיד או - נניח - אפילו רבים, אבל לא כשהדבר נוגע להצלת כלל ישראל בתורת התגוננות של מלחמת מצוה. וכי יש צורך לשנן שוב ושוב ההלכה הידועה והפסוקה (באין חולק!)? ש"עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" זוהי מלחמת מצוה (רמב"ם, מלכים, פ"ה ה"א), שעליה אמרו, ש"הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" (סוטה, מ"ד ב'; רמב"ם, מלכים, פ"ו ה"ד)? וכי היכן מצינו שתלמידי חכמים העוסקים בתורה פטורים מחובה זו? ואם יהיה "אכשור דרא" וכל ישראל יעסקו בתורה כלום עלינו להניח ח"ו לאויב לעשות בנו מה שלבו חפץ, מבלי להתקומם נגדו ומבלי להתגונן מפניו? אלא מאי, לא אכשור דרא, ויש ב"ה אנשים אחרים המוכשרים לצאת למערכת המלחמה? והרי שוב אותה השאלה: היכן מצינו מוקדם ומאוחר מבחינת החשיבות והפחיתות בנוגע להשתתפות בעזרת ישראל מיד צר?

אבל מצינו דברים מפורשים להיפך. שר צבא ד' הוכיח את יהושע במלחמת יריחו; "אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה" (מגילה, ג' א'), ופירש רש"י: "ועכשיו, שהוא לילה, היה לכם לעסוק בתורה, שהרי אינכם נלחמים בלילה". דברים ברורים: "שהרי אינכם נלחמים בלילה"! הרי שבזמן שנלחמים, מבטלים תלמוד תורה, כשיש צורך בכך.

ובירושלמי (סוטה, פ"ח ה"י) אמרו: "והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי... לית רבי ובריבי", ואם בבבלי (סוטה, י' א') אמרו שאסא נענש על כך, הרי ביאר שם המהרש"א לנכון הטעם לפי שהייתה זו מלחמת רשות, שבמלחמת מצוה ודאי אף תלמידי חכמים חייבים (ראה שם במהרש"א דברים מפורשים). והערוך (ערך אנגריא, והובא על הגליון בסוטה שם) כתב לבאר מנין להם שאסא בכלל הוציא תלמידי-חכמים למלחמה, לפי שדרשו מ"אין נקי" שפירושו "אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" וממילא "כל שכן תלמידי חכמים". ומעתה צא ולמד: אם במלחמת מצוה יוצאים חתן מחדרו וכלה מחופתה, הרי שכל-שכן-תלמידי חכמים! ובמלחמת מדין נאמר: "וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פנחס (במדבר, לא, ו') אותם - אלו סנהדרין" (סוטה, מ"ג א').

ואף זו: כלום הצלת אחרים בלבד הוא המדובר שלפנינו? כלום אין כל אחד ואחד מאתנו, באין יוצא ובאין הבדל, עומד בפני סכנת נפשות, הוא וביתו וכל אשר לו? וכי כך היא המידה, שהעוסקים בתורה לא יהיו מחויבים להציל את עצמם, אלא יעמדו מנגד ויטילו חובת ההצלה, הצלתם הם, על אחרים? וכי כך היא המידה, או וכי זו היא דעת תורה? היכן מצינו כזאת?

התורה מגינה על העוסקים בה? אדרבה, היא הנותנת: ישתתפו בני התורה במערכה, וזכות התורה תגן עליהם ועל חברים! "אם בחקותי תלכו, יכול זה קיום המצות...הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה" (תורת כהנים שם; רש"י שם). ומה הובטח בשכר זה? "ורדפתם את אויבכם ונפלו לפניכם לחרב" אמנם

* פורסם בשנת תש"ח בחוברת מיוחדת תחת השם: "אחד הרבנים".

"ונפל", אבל - ו"רדפתם"! וב"תנא דבי אליהו" נאמר: "אמר הקב"ה, לא כך כתבתי בתורתך?! אף על פי שאין בהם בישראל דברי תורה אלא דרך ארץ בלבד יקיים בהם בישראל הכתוב ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו, אבל אם תעשו את התורה והמצוות אחד מכם ירדוף אלף ושנים מכם יניסו רבבה" (אליהו רבה, פרק ו"א).

"רבנן לא צריכי נטירותא" (ב"ב, ז' ב')? רבש"ע, כלום מותר לסמוך על הנס במקום של סכנת נפשות ממש ולומד שאין רבנן צריכים שמירה? וחברון של תרפ"ט (לא תקום פעמים צרה) תוכיח, כלום לא נפלו לפני בני עולה צעירים קדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים, מבחירי הישיבה וחכמיה? במטותא מיניכו רבנן, הקדושים ההם היו "צריכי נטירותא", או לא היו "צריכי נטירותא"? והרי הם הם אותם האויבים-הערבים שפרעו ורצחו אז והם הם אותם הפורעים ורוצחים עכשיו! ואם אמרו על "נטירותא" של בנין חומה וכיוצא, ובזמנים רגילים, במטרת שמירה מפני שונאים העלולים לבוא (ראה רש"י, ב"מ ק"ח א') מה זה עניין לזמן של סכנת נפשות ולחובה של מלחמת מצוה? הגיעו בעצמכם: הנה יצאה הוראה מ"משמר העם" להדביק את השמשות של כל החלונות בבד או נייר משוססכנת הפצצה. כלום יעלה על הדעת שתלמידי חכמים לא יעשו כזאת בטענה ש"רבנן לא צריכי נטירותא"? כלום היה אף מי שהוא מהעוסקים בתורה שהשתמשו ממילוי הוראה זו? ולמה עזבו תלמידי-החכמים, יחד עם שאר אחינו בני ישראל, את שכונות-הספר הנפגעות מיריות הצלפים ולא השתמשו בסגולה זו של "רבנן לא צריכי נטירותא"? וכי רק בשביל זה בלבד שבמקרים אלה אי-אפשר לסמוך על אחרים? וכי זוהי דעת התורה? ולמה אפוא להשתמש שלא בזמנה ושלא במקומה באמרה זו של "נטירותא", שכשהיא לעצמה, בזמנה הנכון ובמקומה המתאים, היא פנינה נחמדה.

מבין אני לרוחם של "נטורי קרתא" המתנגדים בכלל למדינה היהודית והסבורים שכל המלחמה היא מיותרת: עלינו להיכנע, וחסל. אבל אז שוב-אין הבדל בין בני-ישיבות ליושבי קרנות. מי שסובר כך עליו למנוע מהשתתפות בגיוס כל גבר מישראל, יהיה מי שיהיה. אבל לאשרנו, החושבים כך מתי מספר הם ונער יכתבם. כל העם בארץ ובתפוצות, באין הבדל חוגים וסוגים, מפלגות וכתות, מאשר ומקיים בהתלהבות ובמסירות נפש את ההשתתפות במלחמת התגוננות זו שכפו עלינו. כולם מבינים היטב כי אין תקומה ח"ו לישוב בארץ ולשארית הפליטה בגולה מבלעדי מדינה עצמאית בארצנו, שתקלוט בזרועות פתוחות את אחינו השותתים דם, הנעים ונדים באדמת הגולה, הבוערת מתחת לרגלם. וה' הוא יודע וישראל הוא ידע ואף כל העולם יודעים, שלא אנחנו מתקיפים ולא אנחנו רוצים במלחמה, לא אנחנו ששים לקראת קרב ולא אנחנו פנינו מועדות לשפך דם. אבל אם מתנפלים עלינו בחמת רצח, חובתנו, חובת כל העם, להציל את עצמנו ואת ימנו - גנון והציל. והרי אתם, גאונינו וגדולינו, רובכם מודים בנחיצותה ההכרחית של מלחמת מצוה זו בכלל, ולפיכך הקדימו רבים מכם בהכרזותיהם דברי ברכה ועידוד לבחורינו היקרים העומדים במערכה. ובכך אפוא עליכם לזרז אף את חכמי התורה, המוכשרים מבחינת הגיל והגוף להשתתף במערכה, לעשות כן. האחיכם יצאו למלחמה, ואתם תשבו פה?

מבחינה מעשית יש אולי חשש שהישיבות יתרוקנו בעזוב רוב התלמידים את מוסדות האולפנא, ותורה מה תהא עליה. אבל לשם כך יש להיכנס במשא ומתן עם מוסדות הגיוס על הסדרים מעשיים ידועים, ותמיד אפשר למצוא את הדרך להקלות ולהגבלות. עד כמה שידוע לי, הייתה נכונות כזאת מצד אותם המוסדות. אבל להחליט באופן פסקני לבלי להשתתף כלל ועיקר, לא להירשם ולא להיפקד, ולא ולא - זו מנין לכם?

רבים מבני הישיבות מקדשים את השם, עוודרים במערכת המלחמה, בגיוס ובמשמר ובכל אשר יידרש. באחת ידם מדפדפים בגווילים ובאותיות של התורה והתלמוד ואחת מחזקת השלח והרמחים והמגנים והקשתות והשריונים. רוחם איתנה ומרוחם משפיעים הם על שורות הצבא על בחורי חיל המגן, רוח האמונה, רוח התורה והמצווה. כלום לא מחובתכם, מרנן ורבנן, לעודדם ולאמצם ולהשפיע על אחרים שילכו בדרכם? דעת התורה? הנה היא, פשוטה וברורה: והזריז (בהצלת נפשות) הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית-דין" (יומא, פ"ד ב', וראה רמב"ם מלכים, פ"ה וד"ב)!

"כי ד' אלקיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם"!

בתוך: גיוס כהלכה, ירושלים תשנ"ג, עמ' 217-220.